

Medzinárodná charta o zabezpečení ochrany archeologického dedičstva Lausanne 1990

ÚVOD

Je všeobecne známe, že poznanie a pochopenie pôvodu a rozvoja ľudských spoločností je mimoriadne dôležité pre celé ľudstvo, lebo mu umožňuje poznať vlastné kultúrne a sociálne korene.

Archeologické dedičstvo predstavuje hlavné svedectvo o minulosti. Preto je jeho ochrana a jeho pozorné zabezpečenie nevyhnutné, aby ho archeológovia a ďalší vedci mohli študovať a interpretovať v mene a v prospech súčasných a budúcich generácií.

Ochrana tohto dedičstva nemôže byť založená iba na uplatňovaní archeologických techník. Vyžaduje širší súbor poznatkov, odborných a vedeckých vedomostí a zručností. Niektoré prvky archeologického dedičstva tvoria súčasť architektonických štruktúr, a v takom prípade musia byť chránené v súlade s kritériami týkajúcimi sa ochrany týchto štruktúr, prijatými v roku 1964 Benátskou Chartou o zachovaní pamiatok a sídel. Iné prvky archeologického dedičstva tvoria súčasť pretrvávajúcej tradície domorodých obyvateľov, ktorých spoluúčasť sa stáva nevyhnutnou pre ich ochranu a údržbu.

Z týchto a ďalších dôvodov musí byť ochrana archeologického dedičstva založená na účinnej spolupráci špecialistov najrôznejších odborov. Vyžaduje preto spoluprácu vládnych predstaviteľov, akademických bádateľov, súkromných a verejných podnikov a celej verejnosti. Preto táto charta vyjadruje princípy aplikovateľné v rôznych oblastiach zabezpečovania archeologického dedičstva. Zahŕňa úlohy verejno-právnych orgánov a zákonodarcov, profesijné pravidlá aplikovateľné na procesy súpisu, prieskumu, výkopu, dokumentácie, výskumu, údržby, konzervovania, ochrany rekonštrukcie, informovania, prezentácie, sprístupnenia verejnosti a využitia dedičstva, rovnako ako na stanovenie požadovanej kvalifikácie pracovníkov poverených jeho ochranou.

Táto charta je motivovaná úspechom Benátskej charty ako normatívneho dokumentu a zdroja ideí pre politiku a prax vlád, vedcov a profesionálov.

Uvádza hlavné princípy a globálne odporúčania. Preto nemôže prihliadať na problémy a na možnosti daného regiónu či krajiny. Aby charta splnila tieto požiadavky, mala by byť dopĺňaná na regionálnej a národnej úrovni ďalšími zásadami a pravidlami.

Definície a úvod

ČI. 1

„Archeologické dedičstvo“ je časťou hmotného dedičstva, u ktorého sa získavajú prvotné informácie archeologickými metódami. Zahŕňa všetky stopy ľudskej existencie a tvoria ho miesta, na ktorých sa prejavila ľudská činnosť akéhokoľvek druhu, opustené štruktúry a stopy všetkého druhu, vrátane lokalít pod zemou a pod vodou, spolu so všetkým hmotným materiálom, ktorý je s nimi spojený.

Politika integrovanej ochrany

Archeologické dedičstvo je krehkým a neobnoviteľným kultúrnym zdrojom. Poľnohospodárska činnosť a využívanie územia musia byť preto kontrolované a rozvíjané tak, aby obmedzili na najmenšiu mieru deštrukciu archeologického dedičstva.

Plány na ochranu archeologického dedičstva musia vytvárať integrálnu súčasť plánov týkajúcich sa poľnohospodárstva, využitia pôdy a plánovania, ako aj v politickej oblasti, kultúry, životného prostredia a výchovy. Plány zaoberajúce sa ochranou archeologického dedičstva majú podliehať neustálemu overovaniu tak, aby boli aktuálne. Vytváranie archeologických má tvoriť súčasť týchto plánov.

Plánovanie na národnej, regionálnej a miestnej úrovni musí prihliadať na ochranu archeologického dedičstva.

Aktívna spoluúčasť širokej verejnosti musí vytvárať časť plánov zameraných na uchovanie archeologického dedičstva. Táto účasť je osobitne dôležitá, pokiaľ ide o dedičstvo autochtónneho obyvateľstva. Účasť musí byť založená na dostupnosti poznatkov, potrebných pre rozhodovanie. Informovanie verejnosti tvorí teda významnú zložku „integrovanej ochrany“.

Čl. 3- Zákonodarstvo a ekonomika

Ochrana archeologického dedičstva je morálnou povinnosťou každej ľudskej bytosti, súčasne je aj kolektívnou zodpovednosťou celej verejnosti. Táto zodpovednosť má byť vyjadrená prijatím vhodného zákonodarstva a zaručením dostatočných prostriedkov na podporu programov potrebných na účinné zabezpečenie archeologického dedičstva.

Archeologické dedičstvo je spoločné pre celé ľudské spoločenstvo, preto je úlohou všetkých krajín zaistiť dostatok zodpovedajúcich prostriedkov na jeho ochranu.

Zákonodarstvo má zaistiť uchovanie archeologického dedičstva s prihliadnutím na potreby, históriu a tradície každej krajiny a regiónu, pričom sa uprednostňuje uchovanie dedičstva „in situ“, pri plnom rešpektovaní vedeckých požiadaviek.

Zákonodarstvo má byť založené na myšlienke, že archeologické dedičstvo je dedičstvom celého sveta, ľudstvu, skupinám národov a nie iba jednotlivcom alebo niektorých národov.

Zákonodarstvo musí zakazovať akékoľvek ničenie, znehodnocovanie alebo zmeny poškodzujúce pamiatky, archeologické náleziská a ich okolie, bez súhlasu príslušných archeologických orgánov.

V zásade má zákonodarstvo vyžadovať úplný záchranný výskum a zostavenie úplnej dokumentácie v prípade, keď hrozí nebezpečenstvo deštrukcie archeologického dedičstva.

Zákonodarstvo musí vyžadovať a vytvoriť opatrenia na správnu údržbu a dostatočnú ochranu a zabezpečenie archeologického dedičstva a zaručiť príslušné prostriedky.

Zákonodarstvo musí obsahovať aj adekvátne sankcie, úmerné porušeniu ustanovenú týkajúcich sa archeologického dedičstva.

Pokiaľ by zákonodarstvo chránilo iba dedičstvo zaradené ako pamiatku alebo registrované v oficiálnom zozname, mali by byť prijaté opatrenia zaisťujúce dočasnú ochranu nechránených alebo iba nedávno objavených pamiatok a sídel, a to až do uskutočnenia archeologického vyhodnotenia.

Jedno zo značných materiálnych rizík pre archeologické dedičstvo tkvie v územnom plánovaní. Preto je potrebné vyjadriť v špecifických zákonodarných normách povinnosť autorov územných plánov zaistiť pred vlastným vypracovaním plánov štúdie dopadu plánov na príslušné lokality. Náklady na tieto štúdie majú byť zahrnuté do projektu. Zákon má tiež stanoviť zásadu, že všetky územné plány musia byť vypracované tak, aby znížili na minimum eventuálne negatívne dosahy ich realizácie na archeologické dedičstvo.

Čl. 4 - Zoznamy

Ochrana archeologického dedičstva musí byť založená na čo možno najúplnejšej znalosti jeho rozsahu a jeho charakteru. Celkové súpisy archeologického potenciálu predstavujú významné pracovné nástroje pre vypracovanie stratégie ochrany archeologického dedičstva. Preto musí byť súpis považovaný za základnú povinnosť pri ochrane a spracovaní archeologického dedičstva.

Súčasný súpis predstavujú databanku poskytujúcu základné údaje pre štúdium a vedecký výskum. Preto je potrebné považovať zostavovanie súpisov za permanentný dynamický proces. Z toho vyplýva aj zásada, že súpisy musia zahrňovať informácie na rôznych úrovniach presnosti a spoľahlivosti, pretože aj povrchné poznatky môžu byť východiskovým bodom pre ochranné opatrenia.

Čl. 5 - Výskum

V archeológii závisí poznanie do značnej miery od vedeckého výskumu priamo v lokalite. Tá zahŕňa celú škálu výskumných metód, od nedeštruktívnych prieskumov cez čiastkové sondy alebo zber vzoriek až po vykopávky.

Treba preto prijať ako základný princíp myšlienku, že zber informácií o archeologickom dedičstve nesmie zničiť viac ako nevyhnutné množstvo archeologických nálezov potrebných na dosiahnutie cieľa, či už z hľadiska ochrany alebo pre vedecké účely. Vo všetkých prípadoch treba podporovať nedeštruktívne metódy ako je letecké pozorovanie, terénny prieskum, vyhľadávanie a zber vzoriek, majú byť uprednostnené pred výkopovými prácami.

Výkopové práce v každom prípade zahŕňajú určitý výber údajov, ktoré budú zaznamenané a uchované. Na úkor straty iných informácií, prípadne dokonca celkovej deštrukcie pamiatky či sídla. Rozhodnutie o začatí výkopových prác treba prijať až po zrelej úvahe.

Výkopové práce sa majú uskutočňovať predovšetkým na tých sídlach a pamiatkach, ktoré sú ohrozené rozvojom, zmenou využitia územia, rabovaním a prírodným rozpadom.

Vo výnimočných prípadoch je možné uskutočňovať výkopové práce na sídlach alebo lokalitách, ktoré nie sú ohrozené, kde však ide o snahu objasniť výskumné problémy, alebo účinnejšie ich interpretovať, alebo z dôvodu sprístupnenia verejnosti. V takýchto prípadoch musí výkopovým prácam predchádzať podrobné vedecké vyhodnotenia archeologickej pamiatky. Výkopové práce musia byť čiastočné, musia zanechať časť nepreskúmaného územia pre budúci výskum.

Ak sa realizujú výkopové práce, treba podať vedeckej obci správu, zostavenú podľa stanovených noriem. Túto správu je potrebné vypracovať v rozumnom termíne po ukončení prác a zaradiť do písomného materiálu o pamiatke.

Výkopové práce musia byť uskutočňované v súlade s odporúčaniami UNESCO Odporúčania stanovujúce medzinárodné zásady aplikovateľné pri archeologických výskumoch 1956 a s medzinárodnými, i národnými normami platnými v tejto oblasti.

Čl. 6 - Údržba a ochrana

Základným cieľom zabezpečenia ochrany archeologického dedičstva by malo byť zachovanie pamiatok a sídel „in situ“, vrátane zodpovedajúcej dlhodobej ochrany, dohľadu nad všetkou dokumentáciou atď. Akýkoľvek presun častí dedičstva na nové miesto narušuje zásadu, podľa ktorej má byť pamiatka zachovaná vo svojom pôvodnom kontexte. Táto zásada zdôrazňuje nevyhnutnosť správne vykonávanej údržby a konzervovania, rovnako ako adekvátneho zabezpečovania ochrany.

Z toho vyplýva, že archeologické dedičstvo nemá byť vystavené ani rizikám, ani dôsledkom výkopových prác, ak tieto sú prerušené a dedičstvo je ponechané v nekonzervovanom stave po výkopových prácach, k čomu by mohlo dôjsť v prípade, ak predtým nebolo zaistené ich dostatočné zabezpečenie.

Treba podporovať zangažovanosť a priamou spoluúčasťou miestneho obyvateľstva, ktorá uľahčuje údržbu archeologického dedičstva. Tento princíp je obzvlášť dôležitý ak ide o dedičstvo domorodých ľudí, alebo miestnych kultúrnych skupín. V niektorých prípadoch je možné zveriť zodpovednosť za ochranu a správu pamiatok a sídel autochtónnym populáciám.

Vzhľadom na nevyhnutelné obmedzovanie zdrojov, má sa aktívna údržba vykonávať selektívnym spôsobom. Preto ju treba zamerať na určitú vzorku z rôznych lokalít a

pamiatok, vybraných podľa vedeckých kritérií, zameraných na ich kvalitu a reprezentatívnosť. Nemá teda ísť len o tie najprestížnejšie a najpríťažlivejšie pamiatky.

Odporúčanie UNESCO z roku 1956 má byť aplikované aj na údržbu a ochranu archeologického dedičstva.

Čl. 7 - Prezentácia, informácie a rekonštrukcia

Prezentovanie archeologického dedičstva širokej verejnosti je rozhodujúcim prostriedkom podpory poznania jeho pôvodu i rozvoja moderných spoločností. Súčasne je to najdôležitejší prostriedok podpory pochopenia nevyhnutnosti jeho ochrany.

Prezentácia a informácie majú byť chápané, ako populárna interpretácia súčasného stavu poznatkov a preto ich treba často aktualizovať. Musí sa prihliadať na rôzne prístupy, umožňujúce pochopiť minulosť.

Rekonštrukcia má dve základné funkcie: experimentálny výskum a interpretáciu. Tieto majú byť vykonané s veľkou obozretnosťou, aby sa zabránilo zničeniu archeologickej situácie, majú zároveň brať na zreteľ všetky zdroje tak, aby sa dosiahla autenticita. Ak je to možné a vhodné, nemá sa rekonštrukcia archeologických prostriedkov vykonať okamžite a zároveň má byť identifikovateľná.

Čl. 8 - Profesionálne oprávnenie

Vysoké vedecké normy pri mnohých rozličných disciplínach sú podstatné pri zabezpečovaní ochrany archeologického dedičstva. Preto musí byť jedným z dôležitých cieľov v každej krajine vyškolenie dostatočného počtu odborníkov v príslušných odboroch. Potreba vybudovať pozornosť v určitej vysoko špecializovanej oblasti vyzýva k medzinárodnej spolupráci. Úroveň profesionálneho školenia a profesionálne vedenie je potrebné zaviesť a udržiavať.

Zameranie vysokoškolského archeologického vzdelávania má sledovať posuny v prístupe k ochrane od výskumov k ochrane „In situ“. Tiež má brať na zreteľ skutočnosť, že štúdium histórie pôvodného obyvateľstva je tak dôležité pri ochrane a pochopení archeologického dedičstva, ako štúdium výnimočných pamiatok a sídiel.

Ochrana archeologického dedičstva je procesom trvalého dynamického rozvoja. Preto je potrebné dopriať čas odborníkom, pracujúcim v tejto oblasti, a umožniť im ďalšie doškolenie. Je treba pripraviť a realizovať špecializované postgraduálne programy na vysokej úrovni, zamerané na ochranu archeologického dedičstva a jeho zabezpečenie.

Čl. 9 - Medzinárodná spolupráca

Archeologické dedičstvo je dedičstvo spoločné celému ľudstvu. Preto je nevyhnutná medzinárodná spolupráca zameraná na rozvoj a udržovanie noriem pri jeho

zabezpečovaní. Len tak je možné vyhlásiť kritériá zabezpečovania ochrany tohto druhu dedičstva a zaistiť ich rešpektovanie.

Veľmi naliehavé je vytvorenie medzinárodného mechanizmu umožňujúceho výmenu informácií a výmenu skúseností medzi odborníkmi poverenými zabezpečením ochrany archeologického dedičstva. Z toho vyplýva nutnosť organizovania konferencií, seminárov, besied a i. ako na svetovej, tak na regionálnej úrovni a ďalej vytvorenie regionálnych školiacich centier na postgraduálne štúdium. Prostredníctvom svojich špecializovaných skupín by mal ICOMOS vo svojich dlhodobých a strednodobých projektoch podporovať na tieto aktivity.

Podobne treba rozvíjať medzinárodné programy výmeny odborníkov, lebo ide o účinný prostriedok skvalitňovania úrovne zabezpečenia ochrany archeologického dedičstva.

Nakoniec treba rozvinúť programy technickej pomoci pod záštitou ICOMOS v oblasti zabezpečovania ochrany archeologického dedičstva.

©ICOMOS Slovensko, 2002